

ZDZISŁAW ŚLIWA
SŁAWOMIR WOJCIECHOWSKI

ODSTRASZANIE MILITARNE ORAZ ODPORNOŚĆ STRATEGICZNA PAŃSTW W REJONIE PÓŁNOCNO-WSCHODNIEJ FLANKI NATO

WPROWADZENIE

Historycznie państwa i organizacje wykorzystywały wiele militarnych i niemilitarnych środków dla zniechęcenia potencjalnego agresora w celu porzucenia przez niego z założenia wrogich zamiarów lub działań. Pojęcie *deterrence* pochodzi od łacińskiego czasownika *dēterreō* (przestraszyć, zniechęcić), ale swoje współczesne znaczenie na skalę globalną zdobyło w okresie zimnej wojny. W jej trakcie wyrażało się to zwłaszcza w stanie potencjału militarnego NATO i Układu Warszawskiego, utrzymywanego w stałej gotowości do zareagowania na działania strony przeciwnej. Specyficzny aspekt odstraszenia wyrażał się poprzez wyścig zbrojeń w sferze potencjału nuklearnego państw, z wiodącą rolą Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego, zaś słowo „odstraszanie” było skrótem myślowym stwierdzenia „odstraszanie nuklearne” (Peters i in., 2018, s. 16). Ponadto ten wymiar odstraszenia był wspierany m.in. deklaracjami politycznymi, ćwiczeniami wojskowymi wskazującymi na pełną gotowość i determinację do podjęcia działań, demonstracją nowych technologii, które były ukierunkowane na procesy decyzyjne przeciwnej strony w oparciu o postrzeganie wskazanych działań jako wiarygodne. Można zatem przyjąć, że odniosły one skutek, gdyż nie doszło do konfliktu zbrojnego.

W latach 90. XX wieku problematyka odstraszenia straciła chwilowo na znaczeniu w następstwie rozpadu Związku Radzieckiego i późniejszego zbliżenia z Rosją oraz rozwoju współpracy w kwestiach polityki bezpieczeństwa.

Dr hab. ZDZISŁAW ŚLIWA – Baltic Defence College; adres do korespondencji: BALTDEFCOL, 12 Riia St., 51010 Tartu, Estonia; e-mail: zdzislaw.sliwa@baltdefcol.org; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5653-2941>.

Gen. broni dr SŁAWOMIR WOJCIECHOWSKI – Wielonarodowy Korpus Północno-Wschodni.

Wraz ze zmianami polityczno-gospodarczymi Rosja, jako spadkobierca dziedzictwa ZSRR, stopniowo przywróciła znaczenie siły militarnej jako instrumentu polityki zagranicznej państwa. Oprócz podtrzymywania wysokiego tempa modernizacji sił zbrojnych jednocześnie we wszystkich możliwych domenach, Rosja rozpoczęła i wciąż kontynuuje realizację ćwiczeń o dużej skali z wykorzystaniem konfrontacyjnych scenariuszy (Brauss, Racz, 2021). Agresywne użycie sił zbrojnych przez Rosję w Gruzji i na Ukrainie przywróciło świadomość realnego zagrożenia militarnego i spowodowało ponowne zwrócenie uwagi nie tylko na rolę czynnika odstraszania, lecz także na konieczność posiadania przez państwa odporności na zagrożenia niemilitarne¹ występujące „poniżej poziomu wojny”.

Celem artykułu jest przedstawianie problematyki oraz ocena roli i znaczenia odstraszania (*deterrence*), a także odporności (*resilience*) dla zapewnienia bezpieczeństwa państw w kontekście praktycznych działań podjętych przez NATO, jak również indywidualnych wysiłków podjętych przez poszczególne państwa (Estonia, Łotwa, Litwa). W publikacji pominięto omówienie odstraszania nuklearnego jako będącego poza zakresem potencjałów wskazanych aktorów międzynarodowych, skupiając się na konwencjonalnych zdolnościach odstraszania militarnego.

Wyniki przemysłów zawarte w artykule oparto na analizie i syntezie oficjalnych dokumentów sojuszniczych i państwowych, publikacji akademickich i specjalistycznych, a także praktycznych skutków decyzji politycznych. Stosując metody jakościowe, autorzy przyjęli sytuację państw bałtyckich jako studium przypadku. Artykuł składa się z trzech zasadniczych części oraz wniosków końcowych. W pierwszej przedstawione zostały źródła i teoretyczne podstawy problematyki związanej ze sposobem definiowania i interpretowania pojęcia odstraszania i odporności strategicznej. W części drugiej omówiono praktyczną realizację militarnych działań na rzecz odstraszania militarnego państw bałtyckich wraz z ich oceną. Ostatnia część zawiera analizę przedsięwzięć, jakie omawiane państwa podjęły w wymiarze wojskowym, ze szczególnym uwzględnieniem roli sił terytorialnych.

Wstępna ocena pozwala stwierdzić, że decyzje i działania militarne sprzyjają stabilizacji i utrzymaniu stanu pokoju w regionie, mimo wciąż istniejących zagrożeń i napięć. Podjęte działania, choć doraźnie skuteczne, wraz z powstawaniem nowych źródeł zagrożeń powinny być dalej kontynuowane

¹ Polska była jednym z państw, które dostrzegały zagrożenie ze strony Rosji, czego wyrazem było, wraz z Litwą, zwołanie spotkania ambasadorów NATO w ramach art. 4 Traktatu Północnoatlantyckiego w marcu 2014 roku (Rettman, 2014).

i ukierunkowane na wewnętrzną spójność poszczególnych państw, jak również Sojuszu. Omawiane problemy, ze względu na bliskość geograficzną zagrożenia oraz wspólnotę polityczną z państwami regionu, mają zasadnicze znaczenie dla bezpieczeństwa Polski.

1. POJĘCIE ODSTRASZANIA ORAZ ODPORNOŚCI STRATEGICZNEJ

Słownik Departamentu Stanu USA definiuje odstraszenie (*deterrence*) w relacji do zapobiegania działaniu poprzez istnienie wiarygodnej groźby nieakceptowalnego przeciwdziałania i/lub przekonanie, że koszt działania przewyższa przewidywane korzyści. Wiąże się z tym pojęciem opcje odstraszenia, czyli sposoby działania, opracowane na podstawie optymalnej oceny ekonomicznej, dyplomatycznej i wojskowej, mające na celu odwieśnięcie przeciwnika od przyjętego sposobu działania lub planowanych operacji (Department of Defence, 2010). Ma ono zatem odniesienie do każdego wymiaru funkcjonowania państwa w czasie pokoju, kryzysu i wojny, wpływając na decyzje potencjalnego przeciwnika. Wyróżnia się obecnie dwa jego rodzaje: odstraszenie przez odmowę (*deterrence by denial*) oraz odstraszenie przez ukaranie (*deterrence by punishment*)². W literaturze przedmiotu znany jest też podział na odstraszenie bezpośrednie przez dane państwo, czyli od ataku (*direct*), i rozszerzone – w ramach sojuszów (*extended*). Ponadto może to być odstraszenie ogólne w czasie pokoju i kryzysu, gdy konflikt jest jedynie potencjalny (*general*), i doraźne (*immediate*), gdy następuje eskalacja sytuacji kryzysowej, z wykorzystaniem wszelkich instrumentów siły państwa (Kopeć, Mazur, 2017). Założeniem odstraszenia przez odmowę jest dążenie do przekonania przeciwnika, że podjęcie wrogich działań nie pozwoli osiągnąć pożądaných rezultatów końcowych. W konsekwencji ma to służyć uświadomieniu, że w efekcie nie ma sensu ich podejmowanie, biorąc pod uwagę ocenę ryzyka. Z kolei odstraszenie przez ukaranie wskazuje na możliwość poniesienia strat, które nie będą możliwe do zaakceptowania w razie decyzji o podjęciu działania. Odnosi się to nie tylko do strat w znaczeniu militarnym, gdyż należy brać pod uwagę straty materialne, społeczne oraz prestiżowe dla państwa-agresora. Jeremy Stocker uważa, że jest to „wojskowy żargon” wywodzący

² Odstraszenie jest pojęciem „obcym” albo specyficznie rozumianym w środowisku niestosującym go w przeszłości, tak jak strategia, która to terminologia jest trudna do wyjaśnienia jednym słowem; termin „denial” odnosi się raczej do „nie dostępności”, wymagając opisowego rozwinięcia tego terminu.

się z okresu zimnej wojny i arsenałów nuklearnych jako zasadniczego narzędzia odstraszenia. Aby osiągnąć optymalny efekt odstraszenia, jest wymagane połączenie obu form – jako komplementarnych, wskazując na zdolność do odparcia agresji i posiadania narzędzi do oddziaływania, tak aby przeciwnik poniósł wszelkie jej konsekwencje (Stocker, 2017).

John Stone rozpatruje wiarygodność odstraszenia jako wynik trzech składowych: woli politycznej, technologii oraz komunikacji (Stone, 2012). Jest też rozpatrywana jako składowa trzech czynników, jakimi są jedność, zdolności i komunikowanie (*cohesion, capability communication* – 3C) (Paulauskas, 2016). Wiarygodność rozważana jest ponadto w relacji do współzależności (*interdependence*) (Veebel, Ploom, 2012). To uzasadnione podejście, gdyż jedność jest tym czynnikiem, który próbuje być podważany w imię zasady „dziel i rządź”. Zdolności wyrażane są potencjałem gospodarczym Unii Europejskiej i wojskowym NATO; potencjał wojskowy wymaga wzmocnienia i finansowania, wskazując potencjalnemu przeciwnikowi nieopłacalność agresji. Komunikowanie ma duże znaczenie zarówno wewnątrz między państwami obu organizacji, jak i na zewnątrz – jako przesłanie o gotowości i zdolności do przeciwdziałania każdemu negatywnemu oddziaływaniu przeciw każdemu z państw, co spotka się ze wspólną odpowiedzialnością każdej z organizacji. Jest to kluczowe, gdyż uzupełniają się one poprzez specyficzne obszary oddziaływania na sferę bezpieczeństwa. Współzależność ma odniesienie do „poszerzonego odstraszenia”, wychodząc z założenia, że nawet skuteczny atak powoduje koszty dla ofiary agresji, ale także dla agresora. W efekcie nawet brak potencjalnej możliwości odwetu zaatakowanego może zniechęcić do przeprowadzenia ataku (Veebel, Ploom, 2012; Snyder, 1961/2015). Odstraszenie samo w sobie nie jest wiarygodne, jeśli nie jest poparte decyzjami i narzędziami, które pozwalają na ocenienie go jako możliwe do wprowadzenia w życie. W relacji do sfery militarnej wyraża się to posiadaniem potencjału wojskowego, który jest w stanie zadać wymierne i nieakceptowalne straty agresorowi. Musi to być wsparte wolą polityczną ich użycia i pełną gotowością do podjęcia działania, manifestowaną w czasie pokoju i kryzysu. Ma to również wymiar psychologiczny, gdyż powoduje wątpliwości i niepewność czynników politycznych i wojskowych w podjęciu decyzji o działaniu i rekalkulacji ryzyka. Odstraszenie jest jednak trudne w praktyce, gdyż wymaga właściwego zrozumienia, jakie czynniki skutecznie oddziałują na konkretnego przeciwnika, i posiadania właściwych narzędzi. Colin Gray ocenił, że „odstraszenie jest trudne, ponieważ strategia jest trudna” (Gray, 2000), mając wiele wymiarów. Jak wspomniano, odstraszenie nuklearne nie jest rozważane w odniesieniu do

północno-wschodniej flanki NATO, gdyż skutki użycia byłyby nie do zaakceptowania dla każdej ze stron potencjalnego konfliktu.

Słownik Cambridge określa odporność jako działanie lub fakty powstrzymujące ludzi od zrobienia czegoś (*Cambridge Dictionary*, b.r.), zaś internetowy słownik definiuje odporność jako „zdolność radzenia sobie z nagłymi problemami” (*Słownik.one*, b.r.). Ma to przełożenie na sferę bezpieczeństwa, wskazując na zdolność reagowania w sytuacji kryzysowej. W opinii autorów raportu Instytutu Narodowych Studiów Strategicznych w Waszyngtonie połączenie odporności w sytuacji kryzysowej oraz zdolności do stawienia oporu (*resistance*) w razie okupacji to ważne sygnały dla potencjalnego przeciwnika, ale też sojuszników (Saxi i in., 2020). Pozwala to na zaprezentowanie odporności społeczeństwa i gotowości rządu do podejmowania realnych działań dla odstraszenia przeciwnika i obrony państwa, co ma duże znaczenie w kontekście zapisów art. 3 i 5 Traktatu Północnoatlantyckiego. *Resilience* postrzegana jest też jako pierwsza linia odstraszenia i obrony (NATO, 2021), dlatego od 2014 roku NATO wydaje wytyczne, które mają pomóc państwom członkowskim poprawić ich odporność w odniesieniu do podstawowych wymagań i zmniejszyć potencjalne słabe strony. Jednym z ważnych aspektów jest współpraca z UE, jako partnerem strategicznym NATO, co pozwala na wzajemne uzupełnianie się w ważnych obszarach ich funkcjonowania, a tym samym na unikanie duplikowania wysiłków.

Jamie Shea rozpatruje odporność jako kluczowy element bezpieczeństwa, biorąc pod uwagę państwo jako formę organizacji społeczeństwa. Jej składowymi są gotowość społeczeństwa i państwa, przygotowanie infrastruktury, solidarność wewnętrzna i spójność celów, wspólna świadomość sytuacyjna oraz koordynacja środków i sposobów reagowania, współpraca z państwami partnerskimi. Ocenia on, że odporność jest i będzie zasadniczym elementem obrony, pozwalając na skuteczne przeciwstawianie się zagrożeniom hybrydowym i przetrwanie w razie wojny lub okupacji (Shea, 2016). Jednym z coraz bardziej istotnych wymiarów odporności społeczeństw jest wymiar cybernetyczny jako nośnik odnoszący się do mediów oraz sieci społecznościowych jako wymiarów oddziaływania. Te ostatnie są aktywnie wykorzystywane w ramach komunikacji strategicznej i operacji psychologicznych. Ma to na celu destruktywny wpływ na jedność społeczną, radykalizację nastrojów poprzez wykorzystanie fake newsów, ale też atakowanie wybranych celów, powodując niezadowolenie społeczne lub ograniczając możliwości cywilne i wojskowe w przeciwdziałaniu zagrożeniom. Tym samym o ile cyfryzacja ma wiele zalet, jest to jednocześnie istotne zagrożenie dla bezpieczeństwa w wielu obszarach.

W efekcie duże znaczenie mają działania podejmowane przez państwa członkowskie, które uzupełniają się, stanowiąc wkład w działania i inicjatywy w ramach organizacji i sojuszy (Kańczyk, 2013).

2. PRAKTYCZNA REALIZACJA KONCEPCJI ODSTRASZANIA W REJONIE PAŃSTW BAŁTYCKICH

Państwa Sojuszu Północnoatlantyckiego podjęły szereg działań mających na celu „stworzenie” czynników odstraszenia w stosunku do tak widzianego zagrożenia. Jednym z ważnych wymiarów odpowiedzi na nowe wyzwania były zmiany w zakresie systemu dowodzenia i kontroli NATO, co ma odniesienie zarówno do Struktur Dowodzenia NATO (NATO Command Structure; NCS) i Struktur Sił NATO (NATO Force Structure; NFS). W tym względzie ważnym krokiem było dodanie do zestawu już istniejących dowództw połączonych (Joint Force Command; JFC) Sojuszniczego Dowództwa Sił Połączonych NATO w Norfolk, którego zadaniem jest kierowanie zabezpieczeniem morskich szlaków komunikacyjnych między Ameryką Północną i Europą. Po przemieszczeniu jednostek sił armii Stanów Zjednoczonych do Europy zasadnicze zadania kierowania nie tylko kwestiami logistycznymi przejmie Joint Support and Enabling Command (JSEC) w Ulm. Od listopada 2021 roku jego zadaniem na terenie Europy będzie m.in. zapewnienie sprawnego i bezpiecznego przemieszczenia wszystkich sił i środków NATO przez terytoria państw członkowskich do rejonów objętych kryzysem lub obszaru operacji połączonych w czasie wojny (Boeke, 2020). Po wkroczeniu w rejon krajów bałtyckich i Polski główna rola koordynacyjna z ramienia NATO przypada Jednostkom Integracji Sił NATO (NATO Force Integration Units; NFIUs), rozmieszczonym m.in. w Polsce i krajach bałtyckich, a podległym Wielonarodowemu Korpusowi Północny Wschód. Wysiłek organizacyjny w relacjach cywilno-wojskowych, logistycznych, czy też obowiązków państwa gospodarza (Host Nation Support; HNS) ma istotne znaczenie poprzez rozpoznanie stanu i możliwości infrastruktury oraz dostępnych środków dla końcowego rozmieszczenia przybyłych sił. W tym kontekście sprawdzenie zdolności logistycznych w ramach ćwiczeń, np. „Defender 2020”, miało realne znaczenie. Tego typu ćwiczenia to ważna składowa uwiarygodniania koncepcji odstraszenia. Wielonarodowe ćwiczenia, np. „Spring Storm” (est. *Kevadtorm*), które odbyły się w maju 2021 roku z udziałem około 7000 żołnierzy ze Stanów Zjednoczonych, z Łotwy, Polski, Włoch, Francji, Danii i Wielkiej Brytanii,

w tym 5000 z Estonii (BNS, 2021), pozwalają na sprawdzenie systemu dowodzenia i kierowania oraz gotowości bojowej i interoperacyjności. Ponadto mają one znaczenie symboliczne i stanowią swoistą informację dla Rosji o gotowości NATO do działania, gdyż są też odpowiedzią na ćwiczenia sił zbrojnych Rosji, takich jak „Zapad 2017”, które są prowadzone bezpośrednio u granic Sojuszu, z wykorzystaniem dużych sił i środków oraz terytorium Białorusi³. Istotną rolę w tym wymiarze odgrywa Obwód Kaliningradzki (Brauss, Racz, 2021; Veebel, Śliwa, 2019), którego potencjał jest systematycznie wzmacniany, będąc jednocześnie narzędziem komunikacji strategicznej, służąc budowaniu niepewności i wrażenia izolacji państw bałtyckich. Informacje medialne o tworzeniu 18. zmotoryzowanej gwardyjskiej dywizji to kolejny sygnał o budowaniu potencjału gotowego podjąć działania zaczepne, a nie tylko obronne (Kofman, 2021). Odpowiedzią są środki upewnienia bezpieczeństwa (*assurance measures*), podjęte już w 2014 roku, które obejmują szereg działań na lądzie, w powietrzu i na morzu w odniesieniu do wschodniej flanki Sojuszu. Są one dostosowane do specyfiki zagrożeń, mając na celu zapewnienie bezpieczeństwa państw członkowskich, i będą stosowane adekwatnie do skali i czasu trwania zagrożeń. Należą do nich m.in. siły wysokiej gotowości do podjęcia działań (Very High Readiness Joint Task Force – VJTF), wzmocnienie NCS oraz NFS, eFP, Dostosowana Wysunięta Obecność, NFIUs, misja nadzoru przestrzeni powietrznej (Baltic Air Policing) i wiele innych. Ich obecność i gotowość po podjęciu działania jest prezentowana w postaci ćwiczeń z wojskami czy też przechwytywania sił lotnictwa oraz marynarki wojennej Rosji w razie naruszania przestrzeni powietrznej lub wyłącznej strefy ekonomicznej.

W związku z koniecznością zachowania sprawności przemieszczania podejmowane są też wysiłki usprawniające współpracę NATO i Unii Europejskiej. Wyrazem tego jest poszukiwanie sposobów na eliminowanie problemów, jakimi są formalności związane z „przekraczaniem granic państwowych i mobilność militarna [...], zarówno poprzez kraje członkowskie, jak i niebędące członkami UE” (Jeacocke, Lopez, 2019). Swój wyraz praktyczny wysiłki te mają w postaci nowych rozwiązań prawnych, połączenia inicjatyw NATO („NATO-wska strefa Schengen”) oraz Unii Europejskiej („Mobilność militarna”, „Network of Logistics Hubs in Europe and Operations Support”) w ramach projektów PESCO (Permanent Structured Cooperation). W odniesieniu do

³ Białoruś jest członkiem Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ), będącej jednocześnie elementem systemu bezpieczeństwa zbiorowego i sojuszem wojskowym. Artykuł 7 traktatu OUBZ zawiera treści podobne do art. 5 traktatu waszyngtońskiego.

wymiaru operacyjnego, w wyniku ustaleń szczytu NATO w 2014 roku, podjęto decyzję o zmianie statusu Wielonarodowego Korpusu Północny Wschód w Szczecinie (Multinational Corps Northeast; MNC NE) na Dowództwo Sił Wysokiej Gotowości i powierzenie odpowiedzialności za prowadzenie operacji lądowych na wschodniej flance NATO. Było to ważnym sygnałem determinacji Sojuszu w poprawie sytuacji bezpieczeństwa, zwłaszcza trzech państw bałtyckich. Dodatkowo powołano Międzynarodowe Dowództwo Dywizji Północny Wschód (Multinational Division North-East) w Elblągu, podporządkowane MNC NE, którego zadaniem jest koordynacja działań w Polsce północno-wschodniej oraz na Litwie (MNCNE, 2021). Ponadto w planach jest powołanie kolejnego dowództwa dywizji podporządkowanego MNC NE, czyli łotewsko-duńskiego-estońskiego Międzynarodowego Dowództwa Dywizji Północ (Multinational Division North) w Ādaži na Łotwie. Co istotne, Litwa zdecydowała się na utworzenie własnego dowództwa dywizji jako kolejnego elementu struktury dowodzenia. Należy zaznaczyć, że są to działania ważne, jednak problemem będzie z pewnością zabezpieczenie sił i środków, które muszą być podporządkowane dowództwom dywizji, takich jak brygady oraz jednostki wsparcia bojowego i zabezpieczenia logistycznego, które są często alokowane do różnorodnych narodowych i międzynarodowych struktur. Utworzenie w pełni ukompletowanych dywizji jest dość kosztowne i nie leży obecnie w ramach możliwości finansowych państw bałtyckich.

W następstwie decyzji szczytu NATO w Warszawie w lipcu 2016 roku podjęto decyzję o utworzeniu w krajach bałtyckich i w Polsce wielonarodowych batalionowych grup bojowych w ramach Wzmocnionej Wysuniętej Obecności (enhanced Forward Presence; eFP). Ich potencjał bojowy jest ograniczony i stanowi siłę wzmocnionego batalionu, mającego elementy niezbędne do wykorzystania wsparcia z powietrza⁴. Bardzo ważną cechą jest wielonarodowy charakter tych batalionów, co symbolizuje jedność Sojuszu i gotowość każdego z państw do podjęcia wspólnych działań w razie agresji. Polska również uczestniczy aktywnie w projekcie eFP, wzmacniając siły rozmieszczone na Łotwie (Latvia, 2021). Kolejny wymierny przykład to trwająca od 2004 roku misja „Baltic Air Policing”, która w zakresie ilości sił i środków ma wymiar symboliczny (4 samoloty bojowe na poszczególnych kontyngentach), ale stanowi

⁴ Na szczycie NATO w 2016 roku w Warszawie zdecydowano o utworzeniu sił Dostosowanej Wysuniętej Obecności NATO („tailored Forward Presence”, tFP) na południowo-wschodniej flance Sojuszu, której komponent wojsk lądowych utworzono na bazie wielonarodowej brygady w mieście Krajowa w Rumunii. Polska również zadeklarowała udział w tFP. W Rumunii mieści się też Dowództwo Wielonarodowej Dywizji Południowy Wschód, który jest składową Struktury Sił NATO („NATO Force Structure”).

wyraz solidarności państw NATO w partycypacji w bezpieczeństwie regionalnym. Ma ona duże znaczenie, gdyż pozwala na przygotowanie lotnisk w Šiauliai na Litwie oraz Ämari w Estonii na przyjęcie lotnictwa NATO w czasie kryzysu. Przykładem była możliwość przyjęcia i tankowania w bazie Ämari samolotów C-17 „Globemaster”, które w ramach ćwiczenia „Swift Response” w maju 2021 roku zabezpieczyły lądowanie sił 82 Dywizji Powietrznodesantowej USA w Estonii, prezentując możliwości szybkiego reagowania w razie kryzysu. Jest to również misja pozwalająca prezentować Rosji przewagę technologiczną NATO, czego przykładem było rozmieszczenie samolotów F-35A Lightning II włoskich sił powietrznych w 2021 roku. Podobnie prezentowano możliwości amerykańskich i brytyjskich wyrzutni MLRS, których zasięg pozwala oddziaływać na głębię operacyjną i infrastrukturę przeciwnika.

W odniesieniu do powyższych rozważań należy wskazać, iż środowisko akademickie także dokonało ocen i analiz, szerzej oceniając wschodnią flankę NATO, zwłaszcza w odniesieniu do trzech państw bałtyckich (Antczak, Śliwa, 2018; Veebel, 2018). W analizach najczęściej wskazuje się na brak realnych zdolności w zakresie odstraszenia zarówno poprzez odmowę, jak i brak możliwości oddziaływania na głębię operacyjną przeciwnika. W tym zakresie zasadnicze znaczenie obok zdolności ma czas w kontekście możliwości wzmocnienia zdolności obronnych wschodniej flanki w razie zagrożenia. Wydaje się, że czas reakcji powinien być podstawowym kryterium wiarygodności odstraszenia, czego wyrazem są ćwiczenia z wojskami, np. „Defender” czy „Swift Response”. Ma to związek z opracowaniem katalogu kryteriów mogących pełnić rolę wskaźników wczesnego ostrzegania, które pozwalają na rozpoznanie przygotowań do przeprowadzania agresji. Tym samym przemieszczenie wymaganych sił i środków oraz zdolności NATO może nastąpić jedynie w trakcie narastania kryzysu, gdyż będzie to bardzo utrudnione, a nawet niemożliwe w pierwszych dniach konfliktu zbrojnego, jeśli taki nastąpi. Ma to odniesienie do potencjału sił zbrojnych Rosji, które są w stanie zablokować przemieszczanie sił drogą lądową, morską i powietrzną, angażując zdolności izolowania pola walki (*anti-access/area denial*) (Development, Concepts and Doctrine Centre, 2015; Śliwa, Załęski, 2018; Lokshin, 2016). Co istotne, agresja może nastąpić nawet w ramach ćwiczeń sprawdzających gotowość sił zbrojnych, np. Wschodniego Okręgu Wojskowego (*snap exercises*), w istotny sposób redukując czas reakcji Sojuszu w obliczu zagrożenia. Tym samym wzmocnienie zwłaszcza państw bałtyckich, których potencjał bojowy nie pozwala na samodzielnie odparcie agresji, może zostać utrudnione, niezależnie od zaangażowania do obrony tych państw sił w ramach wzmocnionej wysuniętej obecności NATO.

3. ROLA SIŁ OBRONY TERYTORIALNEJ PAŃSTW REGIONU JAKO SKŁADOWA ODPORNOŚCI STRATEGICZNEJ

Wydarzenia na Ukrainie, w tym rola batalionów ochotniczych i ogólne zagrożenie ze strony Rosji, spowodowały pewien powrót do doskonalenia koncepcji odporności państw. Miało to różny wymiar, np. przywrócenie zasadniczej służby wojskowej na Litwie w 2015 roku czy też opublikowanie podręcznika wojny partyzanckiej (Anon, October, 2016). Podstawowe znaczenie ma jednak inwestowanie w rozwój sił obrony terytorialnej, co może nawiązywać do słów Ryszarda Jakubczaka:

Jedynym sposobem na osłabienie skuteczności agresorów prowadzących działania hybrydowe jest właściwie rozwinięty system obrony terytorialnej, gdyż formacje wojsk OT mogą być powszechnie rozmieszczone na poziomie lokalnym i funkcjonować strategicznie na zasadach typowych dla jednolitego dowodzenia z zachowaniem dużej dozy autonomii na poziomie lokalnym (Jakubczak, 2016).

W Estonii funkcjonuje Estońska Liga Obrony (EDL) (Kaitseliit), kontynuująca tradycje już od 1918 roku, która zajmuje ważne miejsce w świadomości społeczeństwa, wspierając ducha patriotycznego i tożsamość narodową. Jest ona dobrowolna i niezależna, ale dowódca bezpośrednio podlega estońskiemu szefowi obrony estońskich sił zbrojnych (EDF) w czasie wojny. Liczba członków EDL to około 16 000, a wraz z organizacjami wspierającymi – około 26 000 (Estonian Defence League, b.r.). Co istotne, członkowie EDL mogą posiadać broń w domach, co sprzyja mobilizacji weryfikowanej podczas niezapowiedzianych ćwiczeń; stawiennictwo sięga 85% i więcej. Wynika to z „zaufania państwa do rezerwistów, z których większość ma w domu broń służbową, z którą będą mogli natychmiast zgłosić się w przypadku niebezpieczeństwa”, gdyż „jest to ważne już z punktu widzenia poszczególnych pododdziałów, ale także w przypadku doktrynalnie różnych możliwych scenariuszy” (Baltic News Service, 2021b). W ramach planu rozwoju sił zbrojnych na lata 2019-2022 planuje się utworzyć sześć nowych kompanii, a w 2022 roku – cztery mobilne bataliony, zwiększając liczbę personelu do 30 000. Pozwala na to budżet, który w latach 2020-2023 wyniesie 43 mln EUR rocznie. W ramach edukacji EDL organizuje obozy wojskowe dla młodzieży, służąc wychowaniu patriotycznemu oraz zwiększaniu gotowości ludzi do obrony państwa, tym samym odporności na czynniki zewnętrzne. Koncepcję edukacji obronnej popiera Minister Obrony Narodowej, gdyż zapewnia to „wszystkim młodym

ludziom równe szanse” w dostępie do tej ważnej formy rozwoju osobistego (Baltic News Service, 2021a).

Łotewska Gwardia Narodowa (ŁGN) (Zemessardze) jest bezpośrednio podporządkowana łotewskiemu Szefowi Obrony – jako jeden z rodzajów sił zbrojnych – i włączona w krajowy plan obrony w ramach sił lądowych (Latvian National Guard, 2021). „Koncepcja obrony państwa 2012” definiuje ŁGN „jako główną bazę rezerw sił zbrojnych, która jest rozwijana poprzez atrakcyjną ofertę dla żołnierzy rezerwy i rezerwistów oraz angażowanie ich w publiczną samoobronę” (Saeima, 2012). Jest to organizacja o charakterze wolontariatu, która oprócz wspierania sił zbrojnych zajmuje się zadaniami HNS, utrzymuje ciągłość systemu mobilizacji, wspiera służby bezpieczeństwa i ochronę infrastruktury krytycznej. Jej 8300 żołnierzy, w tym 600 żołnierzy w służbie czynnej, jest zorganizowanych w cztery brygady ŁGN, a przeznaczenie 70 milionów euro pozwoli utrzymać gotowość, rozbudować infrastrukturę i wyposażyć w obronę powietrzną, przeciwpancerną, uzbrojenie snajperskie, moździerz i zwiększyć zdolności pododdziałów wojsk inżynierskich (Flanagan i in., 2019). Ostatnio opracowano Program Rozwoju Legii Młodzieżowej 2015-2024, którego celem jest zwiększenie liczby członków ŁGN, do 12000, w 2027 roku. W ramach wspierania odporności, w roku akademickim 2024/2025 będzie gotowy do wdrożenia program Edukacja Obronna Państwa w zakresie świadomości obywatelskiej i edukacji patriotycznej. Ten pilotażowy program jest obecnie dobrowolny, ale stanie się obowiązkowy; czas ten pozwoli na wydzielenie wykwalifikowanych kadr, zasobów i opracowanie programów kształcenia.

Na Litwie Narodowe Ochotnicze Siły Obrony (NOSO) (Krašto Apsaugos Savanorių Pajėgos) podporządkowano wojskom lądowym. W założeniu wzmacniają one obronę całego terytorium państwa – jako zasadnicze siły obrony terytorialnej, zorganizowane w sześć jednostek terytorialnych. Są one wiarygodną częścią narodowych zdolności obronnych opartych na wysokiej motywacji członków (Vileikienė i in., 2015). Ponadto siły zbrojne oraz NOSO współpracują z organizacją paramilitarną, Litewskim Związkiem Strzelców (Lietuvos Šaulių Sąjunga), liczącym około 11 000 ochotników, z wyszkolonymi rezerwistami. Związek zorganizowany jest w ramach dziesięciu regionów, tworząc kompanie lekkiej piechoty, które współpracują z lokalnymi społecznościami (Łapszewicz, 2019). Współpraca tych trzech organizacji ma duże znaczenie w zakresie obrony ową siłą roboczą do przyłączenia się do sił zbrojnych lub NDVF, aby przyczynić się do obrony i oporu w przypadku okupacji.

Istotne jest to, że wymienione formacje są nie tylko zintegrowane z systemami obronnymi wymienionych państw. Na poprawę odporności strategicznej Estonii, Łotwy i Litwy ma także wpływ wzrastająca integracja całości ich sił zbrojnych ze strukturami Sojuszu. Stałe wydzielenie narodowych jednostek wojsk lądowych (brygad) oraz dowództw wyższego szczebla do realizacji zadań w ramach sojuszu stanowi dodatkowe spoivo dla wysiłków regionalnych. W praktyce poprawie ulegają możliwości synchronizacji działań między sąsiadami, wzrasta interoperacyjność oraz dostępność większej puli jednostek gotowych do obrony, a także pojawia się efekt synergii wysiłków, tworząc lepsze warunki do odstraszenia.

WNIOSKI

Historycznie odstraszenie związane z potencjałem nuklearnym miało zasadnicze znaczenie i czynnik ten jest wciąż ważny, co widać w rozbudowie sił nuklearnych Rosji. Należy zauważyć, że Federacja Rosyjska wciąż prezentuje NATO jako agresora i rozbudowuje własny potencjał obronny. Tym samym pokazanie słabości, ograniczanie zakresu podjętych działań lub oznaki braku spójności państw członkowskich mogą zostać wykorzystane przez przeciwnika, który respektuje siłę. Choć obecnie sytuacja bezpieczeństwa jest stabilna w następstwie zdecydowanych działań Sojuszu, jednak duże znaczenie będzie miała ich kontynuacja.

Podjęte wysiłki wskazują, że wciąż dokonuje się wiele, aby zapewnić stabilność sytuacji bezpieczeństwa, co ma odniesienie do działań podejmowanych przez NATO celem wzmocnienia odstraszenia. Niekiedy wyrażane są wątpliwości, czy uczyniono wystarczająco dużo w tym względzie (Hooker, 2020)⁵, a także podkreślane jest, że w relacji do odstraszenia wymagana jest pełniejsza „współpraca między siłami zdolnymi do przenoszenia broni jądrowej a innymi rodzajami sił zbrojnych – siły kosmiczne, cybernetyczne i konwencjonalne – które będą działać komplementarnie, a nie w izolacji” (Peters i in., 2018, s. 33). Wymaga to dalszej rozbudowy potencjałów, przy czym zasadniczą rolę odgrywać będą państwa o największych zdolnościach w ramach NATO, gdyż te mniejsze, np. państwa bałtyckie, mają i będą mieć poważne ograniczenia w tworzeniu nowych i wzmacnianiu istniejących rodzajów sił zbrojnych.

⁵ Richard D. Hooker kwestionuje NATO w zakresie spójności, wiarygodności i potencjału; ocenia też, że Stany Zjednoczone zrobiły niewiele dla zwiększenia odstraszenia i obrony wschodniej flanki NATO.

Państwa wschodniej flanki podejmują decyzje, które służą zarówno wzmocnieniu ich zdolności militarnych, jak i kreowaniu odporności społeczeństw w razie kryzysu i wojny. Są to jednak działania, które wymagają nie tylko funduszy, lecz także czasu, aby w pełni osiągnąć wymagany poziom gotowości. W zakresie budowy sił zbrojnych państwa te mają realne ograniczenia, które nie pozwalają nawet w odległej perspektywie na stworzenie potencjałów obronnych, które byłyby w stanie sprostać potencjałowi militarnemu Rosji. Wojska lądowe, naturalnie stanowiące trzon ich sił zbrojnych, podlegają ciągłej modernizacji i rozbudowie, nie pozwala to jednak na samodzielne stawianie czoła możliwej agresji, w tym również przy braku możliwości rozpoznania symptomów jej wystąpienia. Dlatego też postęp w zakresie rozbudowy zdolności sił obrony terytorialnej oraz przygotowania ludności, m.in. w ramach edukacji obronnej, informowania społeczeństwa, jest jednym ze sposobów wzmacniania odporności strategicznej. Stwarza to korzystne warunki do reagowania wobec działań niemilitarnych, takich jak wykorzystywanie mediów, portali społecznościowych dla tworzenia albo wzmacniania podziałów społecznych lub obniżania wiarygodności NATO i UE, już w czasie pokoju, jak również kryzysu.

Analizy przedstawione w artykule odnoszą się zasadniczo do państw bałtyckich, jako najbardziej zagrożonych agresją, które jednocześnie samodzielnie mają ograniczone możliwości obrony państwowości, gdy pozostaną bez wsparcia NATO. Należy jednak spojrzeć szerzej z perspektywy Polski, gdyż wydaje się nieuniknione, że naruszenie stanu bezpieczeństwa północno-wschodniej flanki NATO bezpośrednio spowoduje wzrost zagrożenia Polski. Ma to również odniesienia historyczne, gdy państwo było atakowane z tego kierunku. Dlatego wymaga to aktywnego wsparcia politycznego i militarnego przez Polskę zarówno środków upewnienia bezpieczeństwa podejmowanych przez NATO, jak i bezpośredniego wsparcia trzech państw bałtyckich. Może się to odbywać w ramach relacji dwustronnych lub organizacji o charakterze regionalnym, obejmujących sfery inne niż militarna. Działania w tym zakresie są podejmowane, zasadnicze znaczenie ma ich kontynuacja, gdyż mogą być inspiracją dla innych państw Sojuszu oraz dla prezentowania Polski jako wiarygodnego partnera w ramach NATO i UE wraz z ambicjami odgrywania znaczącej roli w regionie.

BIBLIOGRAFIA

- Anon (October, 2016), *Lithuanian Guerrilla Warfare Manual – Translated to English*, Vilnius: Ministry of Defence.
- Antczak A., Śliwa Z. (2018), *Security dilemmas of the Baltic region*, *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, nr 3, s. 119-134.
- Baltic News Service (2021a), *Estonia: National defense camps will be organized by the Defense League*, Tallinn.
- Baltic News Service (2021b), *Herem: Estonia, Switzerland complement each other in field of reserve army*, Tallinn.
- BNS (2021), *Spring Storm 2021 focused on battle-readiness exercises*, <https://news.err.ee/1608192667/spring-storm-2021-focused-on-battle-readiness-exercises> [dostęp: 27.05.2021].
- Boeke S. (2020), *Stworzyć bezpieczne i funkcjonalne zaplecze: nowe połączone natowskie dowództwo logistyczne JSEC*, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2020/01/13/stworzyc-bezpieczne-i-funkcjonalne-zaplecze-nowe-polaczone-natowskie-dowodztwo-logistyczne-jsec/index.html> [dostęp: 24.05.2021].
- Brauss H., Racz A. (2021), *Russia's strategic interests and actions in the Baltic Region*, Berlin: German Council of Foreign Relations.
- Cambridge Dictionary* (b.r.), *Deterrence*, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/deterrence> [dostęp: 24.05.2021].
- Department of Defence (2010), *The Joint Publication 1-02, Dictionary of Military and Associated Terms*, Waszyngton.
- Development, Concepts and Doctrine Centre (2015), *Future Security Challenges in the Baltic Sea Region*, Stockholm: Ministry of Defence.
- Estonian Defence League (b.r.), <http://www.kaitseliit.ee/en/edl> [dostęp: 24.05.2021].
- Flanagan S. i in. (2019), *Deterring Russian aggression in the Baltic States through resilience and assistance*, Santa Monica: RAND.
- Gray C.S. (2000), *Deterrence in the 21st century*, *Comparative Strategy*, nr 19(3), s. 259.
- Hooker R.D. Jr. (2020), *Major theatre war: Russia attacks the Baltic States*, *The RUSI Journal*, nr 165(7), s. 94.
- Jakubczak R. (2016), *Wojska obrony terytorialnej w sztuce wojennej*, *Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem*, nr 2(7), s. 42.
- Jeacocke A., Lopez C. (2019), *Defender-Europe 20 – An exercise in interoperability*, <https://finabel.org/defender-europe-20-an-exercise-in-interoperability/> [dostęp: 19.12.2019].
- Judson J. (2019), *Fighting the bureaucracy: For NATO, the Defender 2020 exercise in Europe will test interoperability*, <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/ausa/2019/10/11/fighting-the-bureaucracy-for-nato-the-defender-2020-exercise-in-europe-will-test-interoperability/> [dostęp: 19.12.2019].
- Kańciak A. (2013), *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni i społeczeństwo informacyjne pieczęstwo w cyberprzestrzeni i społeczeństwo informacyjne*, *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, nr 9, s. 316-317.
- Kopeć R., Mazur P. (2017), *Odstraszanie militarne w XXI wieku. Polska – NATO – Rosja*, Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

- Łapszewicz B. (2019), *Obchody 28. rocznicy utworzenia Ochotniczych Sił Obrony Kraju*, Kurier Wileński, 17.01.
- Latvia (2021), *NATO enhanced forward presence*, <https://www.mfa.gov.lv/en/policy/security-policy/nato-enhanced-forward-presence> [dostęp: 21.05.2021].
- Latvian National Guard (2021), <https://www.zs.mil.lv/en> [dostęp: 21.05.2021].
- Lokshin J. (2016), *Russia's anti-access area denial*, <https://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/todays-missile-threat/russia/russia-anti-access-area-denial/> [dostęp: 23.05.2021].
- McInnis K., McPartland C. (2021), *Falling in: The deterrent value of Host Nation Support in the Baltic Sea region*, Waszyngton: Atlantic Council.
- MNCNE (2021), *Forces*, <https://mncne.nato.int/forces> [dostęp: 26.05.2021].
- NATO (2002), *About NRC*, <https://www.nato.int/nrc-website/en/about/index.html> [dostęp: 21.05.2021].
- NATO (2021), *Deterrence and defence*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm [dostęp: 24.05.2021].
- Paulauskas K. (2016), *Zagadnienie odstraszania*, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2016/08/05/zagadnienie-odstraszania/index.html> [dostęp: 22.05.2021].
- Peters R., Anderson J., Menke H. (2018), *Deterrence in the 21st century: Integrating nuclear and conventional force*, Strategic Studies Quarterly, Winter, nr 12(4), s. 33.
- Rettman A. (2014), *NATO reassures Poland, Baltic states on Russia threat*, EUobserver, 4.03.
- Saeima (2012), *The State Defence Concept*, Riga: Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia.
- Saxi H.L., Sundelius B., Swaney B. (2020), *Baltics left of bang: Nordic total defense and implications for the Baltic Sea region*, Strategic Forum, nr 304, s. 4.
- Shea J. (2016), *Odporność: kluczowy element obrony zbiorowej*, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2016/03/30/odpornosc-kluczowy-element-obrony-zbiorowej/index.html> [dostęp: 30.05.2021].
- Słownik.one* (b.r.), <https://www.slownik.one/resilience> [dostęp: 22.05.2021].
- Snyder G. (1961/2015), *Deterrence and dissuasion in Cyberspace*, Princeton: Princeton University Press.
- Stocker J. (2017), *Deterrence in the 21st century*, <https://www.japcc.org/deterrence-in-the-21st-century/> [dostęp: 2.06.2021].
- Stone J. (2012), *Conventional deterrence and the challenge of credibility*, Contemporary Security Policy, nr 33(1), s. 110-119.
- Śliwa Z., Załęski K. (2018), *Kaliningrad Oblast as the forward anti-access/area denial hub*, Security Forum, nr 2(2), s. 19-34.
- Veebel V. (2018), *NATO options and dilemmas for deterring Russia in the Baltic States*, Defence Studies, nr 18(2), s. 229-251.
- Veebel V., Ploom I. (2012), *The deterrence credibility of NATO and the readiness of the Baltic States to employ the deterrence instruments*, Lithuanian Annual Strategic Review, nr 16(1), s. 171-200.
- Veebel V., Śliwa Z. (2019), *Kaliningrad, the Suwalki gap and Russia's ambitions in the Baltic Region*, *Journal of International Studies*, nr 12(3), s. 109-121.
- Vileikienė E., Pocienė A., Aleknevičienė J. (2015), *Analysis of volunteer soldiers' attitudes to service in the Lithuanian military*, Lithuanian Annual Strategic Review, nr 13(1), s. 243-265.

ODSTRASZANIE MILITARNE ORAZ ODPORNOŚĆ STRATEGICZNA
PAŃSTW W REJONIE PÓŁNOCNO-WSCHODNIEJ FLANKI NATO

Streszczenie

Zagrożenia dla bezpieczeństwa europejskiego stały się ponownie przedmiotem dyskusji i działań podejmowanych przez państwa i NATO w następstwie użycia przez Rosję sił militarnych dla zmiany granic państwowych po 2008 roku. W reakcji na nową sytuację problematyka odstraszenia i budowania narodowej oraz organizacyjnej odporności strategicznej na zagrożenia militarne i niemilitarne nabrała szczególnego znaczenia, zwłaszcza w odniesieniu do wschodniej flanki NATO. Państwa graniczące z Rosją są bezpośrednio zagrożone możliwością użycia przez nią sił zbrojnych, znajdują się również pod jej presją w ramach działań hybrydowych. Celem artykułu jest przybliżenie teoretycznych podstaw koncepcji odstraszenia i odporności na przykładzie działań NATO i krajów bałtyckich w tym zakresie. Pomimo to, iż wstępna ocena omawianej problematyki wykazuje skuteczność działań, to jednak wymagają one dalszego doskonalenia i inwestowania w rozbudowę określonych zdolności obronnych. Artykuł opracowano, wykorzystując metody jakościowe odnoszące się do teorii i praktyki prezentowanej problematyki.

Słowa kluczowe: odstraszenie; kraje bałtyckie; odporność strategiczna; NATO; Rosja.

THE MILITARY DETERRENCE AND STRATEGIC RESILIENCE
WITHIN THE NATO NORTH-EASTERN FLANK

Summary

The threats to European security have become the subject of discussions and actions taken by states and NATO because of using military forces Russia's to change state borders after 2008. In response to the new situation, deterrence, building national and strategic resilience to military and non-military threats have gained importance again. It was especially true regarding NATO's eastern flank as being directly threatened by the possibility of hybrid and potentially military engagements. The article aims to present the implementation of deterrence and strategic resilience concepts, especially concerning the activities of NATO and the Baltic countries. A preliminary assessment shows that the arrangements are adequate but require further actions and investments. The article was developed utilizing qualitative methods of analysis, synthesis and case study referring to the theory and practice of the deliberated issues.

Keywords: deterrence; Baltic countries; resilience; NATO; Russia.